

ЛЕВКО РЕВУЦЬКИЙ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ

У статті йдеться про втілення образу композитора Л. Ревуцького в образотворчому мистецтві – картинах Івана Їжакевича, Георгія Меліхова, Ісаака Тартаковського, Валентини Виродової-Готье, Наталії Синишин, Володимира Сидорука, скульптурах Леоніда Шервуда, Олександра Ковальова, Василя Бородай, а також фотографіях Леоніда Левіта.

Ключові слова: живопис, скульптура, фотографія, Л. Ревуцький, І. Їжакевич, Г. Меліхов, І. Тартаковський, В. Виродова-Готье, Н. Синишин, В. Сидорук, Л. Шервуд, О. Ковальов, В. Бородай, Л. Левіт.

Стаття посвячена темі втілення образу композитора Л. Ревуцького в образотворчому мистецтві – картинах Івана Їжакевича, Георгія Меліхова, Ісаака Тартаковського, Валентини Виродової-Готье, Наталії Синишин, Володимира Сидорука, скульптурах Леоніда Шервуда, Олександра Ковальова, Василя Бородай, а також фотографіях Леоніда Левіта.

Ключевые слова: живопись, скульптура, фотография, Л. Ревуцкий, И. Їжакевич, Г. Мелихов, И. Тартаковский, В. Виродова-Готье, Н. Синишин, В. Сидорук, Л. Шервуд, А. Ковалёв, В. Бородай, Л. Левит.

The article is devoted to the embodiment of the image of the composer L. Revutskyi in the visual arts – paintings of Ivan Yizhakevych, Heorhii Melikhov, Isak Tartakovskiy, Valentyna Vyrodova-Gauthie, Natalya Synyshyn, Volodymyr Sydoruk, sculptures by Leonid Shervud, Oleksandr Kovaliov, Vasyl Borodai, and also the photographs of L. Levit.

Keywords: painting, sculpture, photograph, L. Revutskyi, I. Yizhakevych, H. Melikhov, I. Tartakovskiy, V. Vyrodova-Gauthie, N. Synyshyn, V. Sydoruk, L. Shervud, O. Kovaliov, V. Borodai, L. Levit.

З давніх часів мистецтво було суттєвою складовою суспільного життя. В усіх його сферах – літературі й поезії, музиці й театрі, живописі й скульптурі – утілено ментальні грані національного характеру й привнесено їх до світової духовної скарбниці. Зокрема, значний внесок у галузі музичної культури ХХ ст. здійснили видатні українські композитори Л. Ревуцький, Б. Лятошинський, В. Косенко, М. Вериківський, Г. Верьовка, К. Данькевич, А. Штогаренко та ін.

Однак з-поміж усіх названих вище майстрів музики Л. Ревуцький вирізняється тим, що залишив слід не тільки в царині музики, але й в образотворчому мистецтві. Образ Л. Ревуцького – як яскраво виявлене самою природою фізичне втілення національного генотипу – приваблював багатьох художників: Івана Їжакевича, Георгія Меліхова, Ісаака Тартаковського, Галину Кальченко, Валентину Виродову-Готье, Наталю Синишин, Володимира Сидорука, Мар'яна Маловського, скульпторів Леоніда Шервуда, Олександра Ковальова, Василя Бородай.

Прикметно, що в спогадах багатьох митців, які контактували зі Львом Миколайовичем у різні часи, співпадають враження від образу композитора та спільної роботи з ним у студії. Це, насамперед, поважне ставлення до художника, незважаючи на різний, як сьогодні прийнято казати, «статус», терпіння до самого процесу малярства або творення скульптурного зліпку та надзвичайна вихованість у поведінці. Окрім цього, варто зазначити, що композитор мав таку виразну зовнішність, що імпонувала художникам і була привабливою з образотворчого боку: ясні риси обличчя, виразні вуса, світлі сіро-блакитні очі, класичної форми голова. Був, як кажуть художники, «мальовничою людиною». Під час роботи він надавав повну свободу діям митців спорідненої галузі, особисту думку не висловлював і не обтяжував нею.

Левко Миколайович добре відчував людей, і коли необхідно було допомогти художнику втілити образ, міг взяти ініціативу на себе, наприклад, запросити на концерт або просто сісти за рояль, пограти. Знайомства і час, проведений з Левком Миколайовичем у художніх студіях, коли композитор позував малярам чи скульпторам, відігравали велику роль в їхньому становленні як творчих особистостей. Можливо, тому вони так тягнулися до спілкування з мудрим Майстром та назавжди запам'ятали моменти спілкування з ним.

Один з ранніх портретів Левка Миколайовича – станкова робота відомого українського художника початку ХХ ст. Івана Іжакевича. На ній бачимо романтичний образ молодої людини із сяючими, сповненими світлої надії очима. (Принагідно зазначу, що син художника був музикантом і вчився композиції в Ревуцького у Вищому музично-драматичному інституті імені М. Лисенка в 1920-х рр.) Цей портрет прикрашав робочий кабінет Левка Миколайовича у квартирі на вул. Софіївській, потім його Євген Львович – син композитора, а мій дідусь – 2003 року разом з іншими раритетами кабінету митця та роялем передав до Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України для створення там меморіального куточка композитора-класика Л. Ревуцького. Туди ж було передано й бюст композитора роботи видатного російського скульптора Леоніда Шервуда, зроблений наприкінці 1930-х років (на прохання Левка Миколайовича цей скульптор зробив і надгробний пам'ятник з бюстом на могилі В. Косенка на Байковому цвинтарі).

У повоєнні часи, починаючи з 1949 року, з Левком Миколайовичем особливо любив працювати художник Ісаак Тартаковський. Ним було написано три портрети, найвідоміший з яких зберігається в Національному музеї у Львові ім. А. Шептицького. Під час написання останнього з портретів Левко Миколайович слабо себе почував і не міг витримувати довгі сеанси. Тож Євген Львович зробив (згідно настанов художника) кілька фотографій, якими І. Тартаковський користувався при завершенні роботи над портретом. Цікаво акцентувати увагу на першому враженні маляра від знайомства з композитором: «Яка прекрасна зовнішність! Яка скромність поведінки й таке ж, як у Софії Андріївни [дружини Л. Ревуцького. – Т. Р.], добре обличчя <...> Ясні риси обличчя, чіткий малюнок чола, облямованого білим волоссям, вуса та брови, світлі сіро-блакитні очі – і все це поєднувалося в одухотвореному доброму обличчі» [4, с. 185].

У портреті пензля Георгія Меліхова підкреслено національний характер образу Л. Ревуцького через виписаний орнамент вишитої української сорочки. Маляр добре знався на класичній музиці, і це дозволяло йому годинами під час сеансів говорити з Левком Миколайовичем про музику, шляхи її розвитку. До речі, створений уже 2010 року портрет композитора пензля сучасної талановитої малярки Наталі Синишин (відомої за портретами Олени Теліги, Михайла Грушевського), який прикрашає Дитячу школу мистецтв імені Левка Ревуцького в Бучі, співзвучний по образності з роботою Г. Меліхова, водночас вирізняючись більшою ліричністю, своєрідною «співучістю».

У 1962 році з ініціативи письменника Петра Панча в гроні митців народився прекрасний задум створити галерею діячів української культури. Тоді ще молодий скульптор Василь Бородай, вдало закінчивши бюст Петра Йосиповича, розпочав працювати одночасно над образами Л. Ревуцького та П. Тичини. «Мені було дуже цікаво спостерігати та співставляти їх – двох класиків. Композитора і поета. Обидва дуже прості й делікатні. Однак відчувалося, що при всій своїй скромності й делікатності вони прекрасно знають дійсну ціну собі. Знають, що обидва – великі митці. І це знання, як мені здається, заставляло їх ще більш уважно контролювати свою поведінку, манеру спілкування з іншими людьми, інтонацію, жести» [1, с. 183].

Ось як скульптор згадував про той період: «Скажу відразу: ця робота приносила мені величезну радість, незважаючи на те, що проходила в напруженому пошуку, аж ніяк не швидко й легко. Народжувались все нові варіанти, вишукувались найвдаліші ракурси <...> І один, і другий – найскромніші люди – не квапили мене, терпляче очікуючи моїх творчих стягнень.

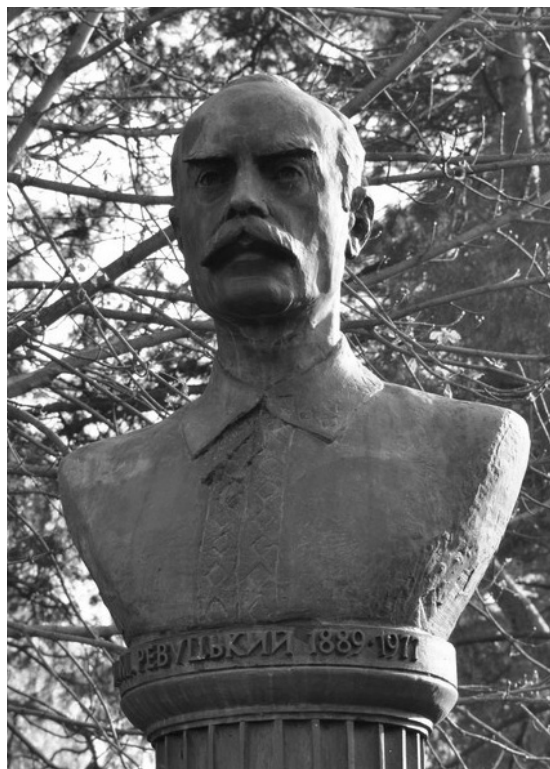
– Я вас часово не обмежую, – говорив Лев Миколайович, коли я нарікав на незадоволеність своєю черговою спробою. – Працюйте стільки, скільки буде потрібно. А поки, в процесі, давайте вивчати один одного» [1, с. 182].

Портрет Ревуцького вирізьблений зі спеціально привезеного з Криму стовбуру старого горіха – «співучого дерева», як казав скульптор, фактура якого, дуже тепла, жива, ідеально відповідала образу. Бюст був виставлений 1963 року, і, зі слів митця, дався не з першої спроби – важко. Ось яким побачив композитора скульптор – тихий, ніби приглушений за тоном, занурений у себе, заглиблений у думку. Вслухається в музику, що знаходиться всередині нього, дуже уважно, зосереджено, і, здається, сам здивований цим чудом.

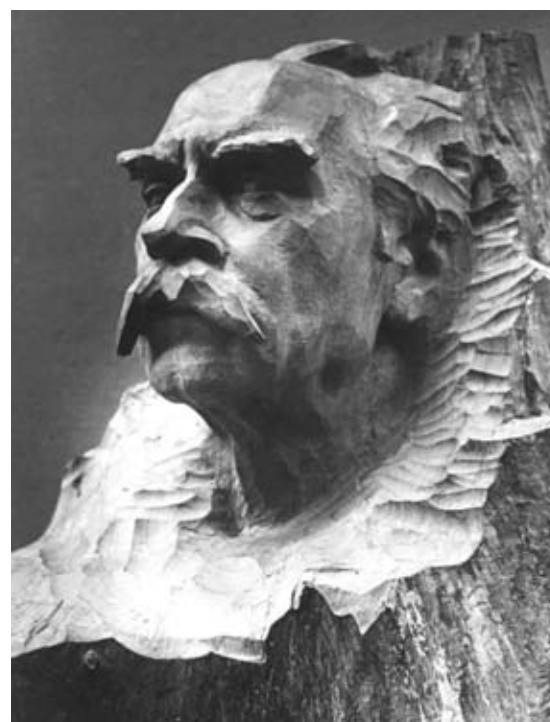
У 1975 році портрет Л. Ревуцького написала знана київська художниця Валентина Виродова-Готье. Випадково почувши його музику, вона захопилася творчістю митця й водночас відчула бажання попрацювати з композитором. «Я побачила його на сцені, сивого, ніби в ореолі, як лик святого, – згадувала малярка про свої враження від перегляду ювілейного концерту Майстра 1969 року, що транслювався по телебаченню. – З тієї миті я не могла заспокоїтися, дуже прагнула написати портрет Льва Миколайовича» [2, с. 187].

Це було непросто, але не через «зірковість» Ревуцького, а через його природну скромність. Він довго відмовлявся позувати, а коли робота все ж почалася, Левко Миколайович був уже хворим, що відбилося в колорити полотна. Під час сеансів він, підперши руку головою, багато розповідав малярці про дитинство, Іржавець, перед ним нібито проходило чудесне життя та лунала музика... Уже 2003 року Валентина Григорівна написала станковий портрет брата композитора Дмитра Миколайовича Ревуцького (на прохання музикознавця Валентини Кузик і подарований їй), сповнений воістину рембрандтівської глибини, філософської мудрості.

Найчастіше під час спільної роботи в Левка Миколайовича склалися дружні, близькі відносини з художниками, як то було з українським скульптором, майстром станкового і монументального портрета

*О. Ковальов. Пам'ятник
Л. Ревуцькому.
с. Іржавець Ічнянського р-ну
Чернігівської обл.*

*В. Бородай. Скульптурний портрет
Л. Ревуцького. Дерево*

Олександром Ковальовим. Йому належить найбільша кількість скульптурних зображень Майстра звуків. Узагалі композитор опікувався долею цього талановитого скульптора ще з його юнацьких років, особливо під час перебування в евакуації в Ташкенті. А дізнавшись, що той ріс сиротою й у щоденному житті часто зазнавав кривди, не один раз наказував: «Шура, говори всім, що я твій батько, і будь мені за сина» [3, с. 179–180].

Спочатку у звичайній побутовій обстановці робочого кабінету образ композитора як художнє явище в уяві молодого скульптора не складався. Ключем до розуміння стало спільне перебування в оперному театрі при прослуховуванні «Тараса Бульби», де в музиці є значна частка творчої праці Ревуцького: «Зазвучали перші фрази увертури. З перших тактів вступу я побачив, що Лев Миколайович весь у музиці, в переживанні, в стражданні. І хоча навколо була звична для зали темнота, як завжди під час спектаклю, мені здалося, що раптом включили яскраве електричне світло і все навколо набуло чітких контурів. Це світло випромінювало обличчя Льва Миколайовича, воно жило музикою, сяло напруженою думкою» [3, с. 180].

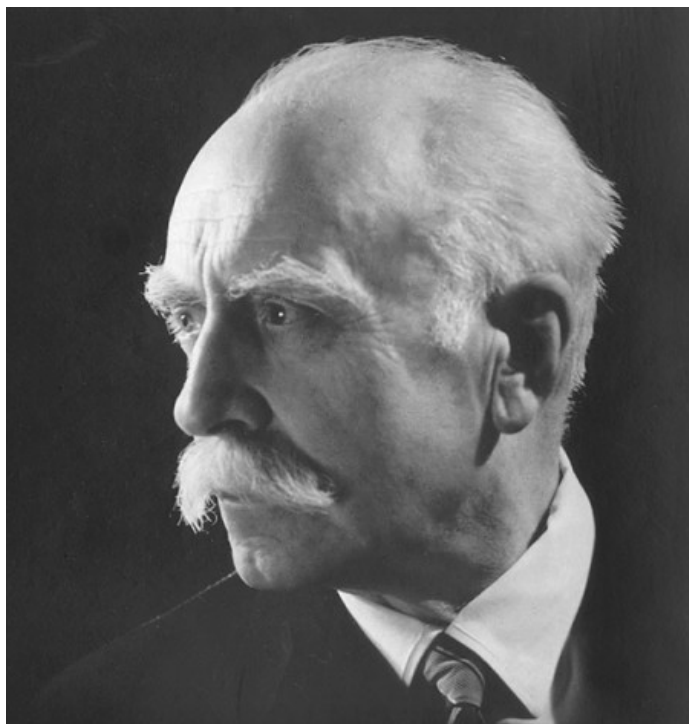
Помітив, що й сьогодні увагу багатьох киян привертає горельєфний портрет Л. Ревуцького на будинку по вул. Софіївській, 16 роботи О. Ковальова. Скульптор зазначав: «Я задався метою створити меморіальну дошку композитору як своєрідний скульптурний портрет Льва Миколайовича у місті. Мені хотілося закарбувати його зануреним

О. Ковальов.
**Меморіальний
знак на честь
Л. Ревуцького.**
м. Київ,
вул. Софіївська, 16

в думку, повним внутрішньої музики, мудрим і добрим» [3, с. 182]. Йому ж належить і бронзовий бюст на Байковому кладовищі, встановлений на колонуп'єдестал 1980 року (архітектор С. Миргородський), і бюст Майстра на подвір'ї Іржавецького музею-садиби Л. М. Ревуцького, відкритого 1989 року до 100-річчя з дня народження митця.

У 1997 році образ композитора писав і художник Володимир Сидорук (1925–1997), передчасна смерть якого не дозволила завершити роботу (вона знаходиться в Ірпінському історико-краєзнавчому музеї). Зверталися до зображення Л. Ревуцького і художники-аматори, різьбярі по дереву, вишивальниці. Зокрема, 1970 року відомий учений-фізик Микола Мордюк зробив викарбуваний на міді портрет Майстра як символічний дарунок своїй дружині – композиторці Богдані Фільц, колишній аспірантці Левка Миколайовича.

Л. Ревуцький. Світлина Л. Левіта

На завершення хотілося б згадати роботи видатного фотохудожника України Леоніда Левіта – майстра з тотожного до малярства «цеху». Він жив по сусідству з композитором і любив фотографувати його, детально опрацьовуючи задум кожного фото. Йому належать найбільш вдалі фото Майстра включно до останніх – портрет 85-річної людини з мудрими очима та плерне фото в історичному сквері біля пам'ятника Богданові Хмельницькому. Остання світлина, здійснення якої підказала мудра інтуїція фотомайстра, стала своєрідним «посилом у майбутнє», коли через двадцятиліття по тому дослідниці В. Кузык вдалося прослідкувати генетичні зв'язки Левка Миколайовича з вікопомним українським гетьманом Б. Хмельницьким.

1. *Бородай В.* Такой тихий человек // Лев Николаевич Ревуцкий. Статьи. Воспоминания / сост. В. Кузык. – Киев, 1989. – С. 182–185.
2. *Вьророва-Готье В.* Эскиз к портрету // Лев Николаевич Ревуцкий. Статьи. Воспоминания / сост. В. Кузык. – Киев, 1989. – С. 187.
3. *Ковалёв А.* Он жил музыкой // Лев Николаевич Ревуцкий. Статьи. Воспоминания / сост. В. Кузык. – Киев, 1989. – С. 170–180.
4. *Тартаковский И.* Всегда предо мной, как живой // Лев Николаевич Ревуцкий. Статьи. Воспоминания / сост. В. Кузык. – Киев, 1989. – С. 185–187.

SUMMARY

Among many known masters of Ukrainian music, L. Revutskyi is notable for the fact that he has left the contribution not only in the field of music, but also the visual arts. The composer's figure, as the physical embodiment of the national genotype, discovered brightly with the nature itself, has attracted many painters, like Ivan Yizhakevych, Heorhii Melikhov, Isak Tartakovskiy,

У кабінеті-музеї Л. Ревуцького в Чернігівському музичному училищі ім. Л. М. Ревуцького: директор училища В. Суховерський (другий праворуч) і гості з Києва – В. Кузик, М. Копиця, М. Кузик, О. Голинська, Т. Ревуцький. м. Чернігів. 2012 р.

Valentyna Vyrodova-Gauthie, Natalya Synyshyn, Volodymyr Sydoruk, sculptors Leonid Shervud, Oleksandr Kovaliov, Vasyl Borodai.

The composer had an expressive appearance, which impressed the painters and was attractive from the point of view of visual arts: distinct features, clear moustaches, light gray-bluish eyes, the head of classical shape. He was *a pictured person*, as the painters said. During the work he gave complete freedom to the artists and didn't express his own opinion not to burden with it.

The lines of the reminiscences about the figure of the Master of sounds and the moments of collaboration of the painters and sculptors with him are adduced in the article. There are the names of well-known masters of the visual arts of Ukraine among them. The majority of them is considered as the classics of their field of works, like I. Yizhakevych, H. Melikhov, I. Tartakovskyi, V. Vyrodova-Gauthie, N. Synyshyn, V. Sydoruk, L. Shervud, O. Kovaliov, V. Borodai. The photographs of the composer, done by famous photo master L. Levit for different years are noted separately.

Keywords: painting, sculpture, photograph, L. Revutskyi, I. Yizhakevych, H. Melikhov, I. Tartakovskyi, V. Vyrodova-Gauthie, N. Synyshyn, V. Sydoruk, L. Shervud, O. Kovaliov, V. Borodai, L. Levit.